

КАПЕТАН МИШИНО ЗДАЊЕ

Године 1863, 12. фебруара, Миша Анастасијевић, трговац, упутио је писмо министру просвете кога је заступао Коста Цукић, министар финансија, у коме моли владооца, кнеза Михаила, да у име народа српског прими грађевину коју је подигао на „Великој пијаци“¹ у Београду. У писму даље изјављује да ће, ако кнез одобри његову молбу, издати налог да се „изврше сва потребна преустројења и да се предаду кључеви с актом судом потврђеним“. Већ 13. фебруара кнез јавља дародавцу како: „радујући се овом ретком примеру родољубивости прима са особитим задовољством овај одличан дар...“. Како је сâм Капетан Миша наменио ово здање, приликом поклањања држави, за просвету, то лицејска омладина упућује добротвору своју захвалницу завршавајући је речима: „... Бројимо се за најсрећнији нараштај српске омладине, што на нас паде ред да ти смерно дођемо, па да се ћутећи пред тобом поклонимо и да ту помислимо на величину дела твога.“

Тада је ова зграда прозвана *Капетан Мишино здање* и на њој је позлаћеним словима исписано: *Миша Анастасијевићъ свомаъ отечеству.*

Зграда је предата Великој школи, која је тек основана, септембра 1863. године. Но, како је била исувише пространа за тадање мале школске потребе,² то су у здање смештене и друге установе и надлештва: Министарство просвете, Народна библиотека, Музеј и Гимназија (тада са 7 разреда).

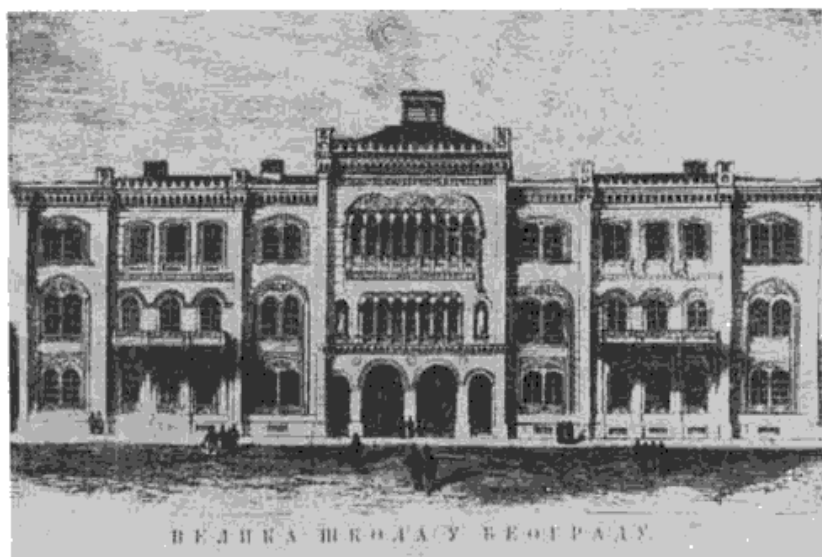
У здању је такође држало седнице Српско учено друштво а затим Српска

академија наука, још дуго после подизања њене нове зграде. У свечаној дворани здања одржана су два заседања Народне скупштине, 1864. и 1875. године, а затим је у њој одржавао седнице и Државни Савет од 1901. до 1903. године.

Прошло је пуних сто година како ова грађевина чини част Београду у односу на њену историјско-архитектонску вредност и у погледу њеног особитог значаја као средишта просвете и културе многобројних српских нараштаја.

*

Каниц³ у свом опису Београда каже да је Капетан Мишино здање на њега учинило утисак „ванредно импозантне зграде“ и оживело успомене „... на дивне венецијанске палате“, иако му је пало у очи да у њеној архитектури пројевају најразличитији стилови. Неоспорно је да је у другој половини 19. века у Београду, здање морало давати изванредан утисак праве палате. У доба његове изградње још су у Београду били Турци и баш када се десило убиство на Чукур-чесми, које је изазвало окршаје између турских низама и српске жандармерије, простор испред здања био је главно поприште јер је испод садањег парка била турска полиција, тако да су у дводневној борби српски жандарми нашли заклоне иза скела и зидова здања. „Тако је — каже Стари Београђанин — ова грађевина примила своје ватрено крштење, изрешетана куршумима, окаћена барутом и орошена крвљу, пре но што је као храм науке и просвете, там-

Сл. 1. — Стари цртеж главне фасаде Капетан Мишиног здања

љаном освећена и босиљком окропљена.“⁴

Још је у то доба околина здања са малим турским кућама, нерегулисана⁵ и у знатној мери запуштена; Кнез Михаилова улица још не постоји; Васина је главна и води од Стамбол-капије поред здања и поред Реалке у тврђаву, али тадања Васина улица је уска, кривудава и загушљива; са обе стране су мали, махом турски дућани са ћепенцима. На месту хотела „Империјал“ (сада ресторан „Стамбол-капија“) био је турски хан а простор садањег Студентског трга и парка заузимала је делимично, неуређена пијаца а делимично запуштено турско гробље⁶. Покрај Капетан-Мишиног здања, с леве стране (где је доцније дозидан нижи анекс старог Универзитета) постојао је кућерак са антикварницом где су, поред песмарица и календара, продавани школски уџбеници и рукописана предавања Велике школе.⁷ С десне стране здања водила је наместо Караџићеве, уска улица с ниским кућерцима, а на њеним угловима код садање Кнез Михаилове улице, лево је била ликерџиница а десно, према Делијској чесми, чувена Јамандијева ашџиџица где су се

хранили студенти, мали чиновници и трговачки помоћници. У целој околини једва се истицала, према Стамбол-капији, једна српска кућа од тврдог материјала, а према Калемегдану, познати хотел „Круна“, руско посланство и зграда Реалке. Стамбол-капија се још затварала увече тешким вратима окованим гвозденим плочама. Интересантно је и овде користити забелешке Старог Београђанина који нас води у стаклену осматрачницу на крову Капетан-Мишиног здања у којој је даноноћно стражарио „патролџија“, и приказује нам поглед на Београд. У хаосу кровова старих ниских кућа и празних плацева поглед се зауставља преко Стамбол-капије, на кући Коларца која је већ била саграђена на садањем Тргу Републике⁸, а затим, на кнежевом конаку на крају Теразија⁹, па на старом министарству финансија и Војној академији у Улици кнеза Милоша. С друге стране према Сави и Калемегдану, истицала се велика грађевина тзв. Старо здање, или хотел „Јелен“ више Саборне цркве и нарочито црквени торањ, па минаре Дефтердар џамије¹⁰, сахат-кула у тврђави и ниже Реалке, минаре Барјак-џамије. То су биле, тако ре-

Сл. 2 — Поглед са осматрачнице здања према тврђави око 1865.

Сл. 3 — Изглед Капетан Мишиног здања пре 1905. године. У првом плану „Велика пијаца“ са павиљоном за продају цвећа познатог цвећара Тодора Мраовића

ћи, једине истакнутије грађевине 1863. године, то су уједно, мање-више, и периферни делови тадањег Београда.

Међутим, ово доба је обележено знатним напретком и државе и престонице; Београд еволуира у сваком погледу — политичком и економском, културном и уметничком. Куће, занати, обичаји, одео увелико су под утицајем запада, посредством најближих суседа¹¹. Али, још у знатној мери се гради по старом систему нарочито кад су у питању мале стамбене зграде или дућани; „Абациска чаршија“ је мање-више још тако изграђена и већи део периферних делова вароши. Тако је поред неколико других солидних зграда, Капетан Мишино здање стварало још значајнији и импозантнији утисак.

У овом крају Београда, од Коларца и Стамбол-капије па до Калемегдана, углавном је текао живот; главне трговачке улице су Васина и Дубровачка (сада 7. Јула); ту су и инострани конзулати и главни хотели, па је и оправдано било негодовање београдских абаџија, када је за време кнеза Милоша било наређено да отварају своје радње на другом, тада скоро пustom крају „Абациске чаршије“ (садања Улица Народног фронта).

*

Како је дошло до подизања ове палате, нема тачних података. Личност Мише Анастасијевића је, међутим, добро позната¹². Са тридесет година видимо га као богата трговца, ортака кнеза Милоша, као „капетана“ дунавског са неких 74 лађе, којима превози со. Знамо га и као дарезљивог добротвора културних установа, београдске читаонице, народног позоришта. Коста Н. Христић, у својим *Записима* вели да је Капетан Мишино здање грађено за двор једног претендента на српски престо; претпоставља се да је Капетан Миша подигао палату за своју кћер, за коју је мислио да ће бити књегиња српска. Ове претпоставке, мада су вероватне с обзиром на велелепност грађевине, њену величину, диспозицију њених основа и читаву организацију плана, нису међутим потврђене никаквим писаним документом нити усменим убедљивим податком. У сваком

случају, раскошност распореда који одговара дворским решењима ове епохе, у знатној мери оправдава поменућу претпоставку и указује на предвиђену намену зграде мада не објашњава и Капетан Мишине намере. И у самом писму своје, којим поклања зграду држави, признаје да тиме мења намену речима: да ће издати налог да се „... изврше сва потребна преустројења...“ у згради.

*

Градитељ Капетан-Мишиног здања је архитекта Јан Неволе¹³, Чех, који је у Србији од 1845. године као главни инжењер у грађевинском одељењу Попечителства унутрених дела. У то доба Неволе је био један од најистакнутијих градитеља Београда¹⁴ па је вероватно да је то био разлог да баш њему Капетан Миша повери ову изградњу. Спреман архитекта, широке културе и знања а уз то под утицајем архитектонског збивања у Немачкој и Аустрији а нарочито у Прагу, где је живео, Неволе је покушао да на овом здању развије све своје способности и умења. То је, уосталом, и његово најзначајније дело у Србији, које се и по концепцији и по композицији може поредити са сличним архитектонским споменицима европског запада. Пре Капетан-Мишиног здања, Неволе је од већих грађевина, колико се зна, подигао стару зграду Војне академије у Улици кнеза Милоша, 1850. године¹⁵, но, у погледу спољне архитектуре она је била знатно скромнија и у стилу ренесанса скромних елемената. Међутим, и на тој грађевини, Неволе је у приземљу применио стубове од ливеног гвожђа као и у вестибилу здања. Као сарадник Неволин помиње се на овој грађевини архитекта Коста Шрепловић, који је и пројектант кнез Михаиловог дворца у Аранђеловцу (сада хотел „Старо здање“), чија је архитектура под утицајем Капетан-Мишиног здања.

Положај зграде и основа

Када се узме у обзир да 1863. године Београд још није имао регулациони план, да је оскудевао у трговима и

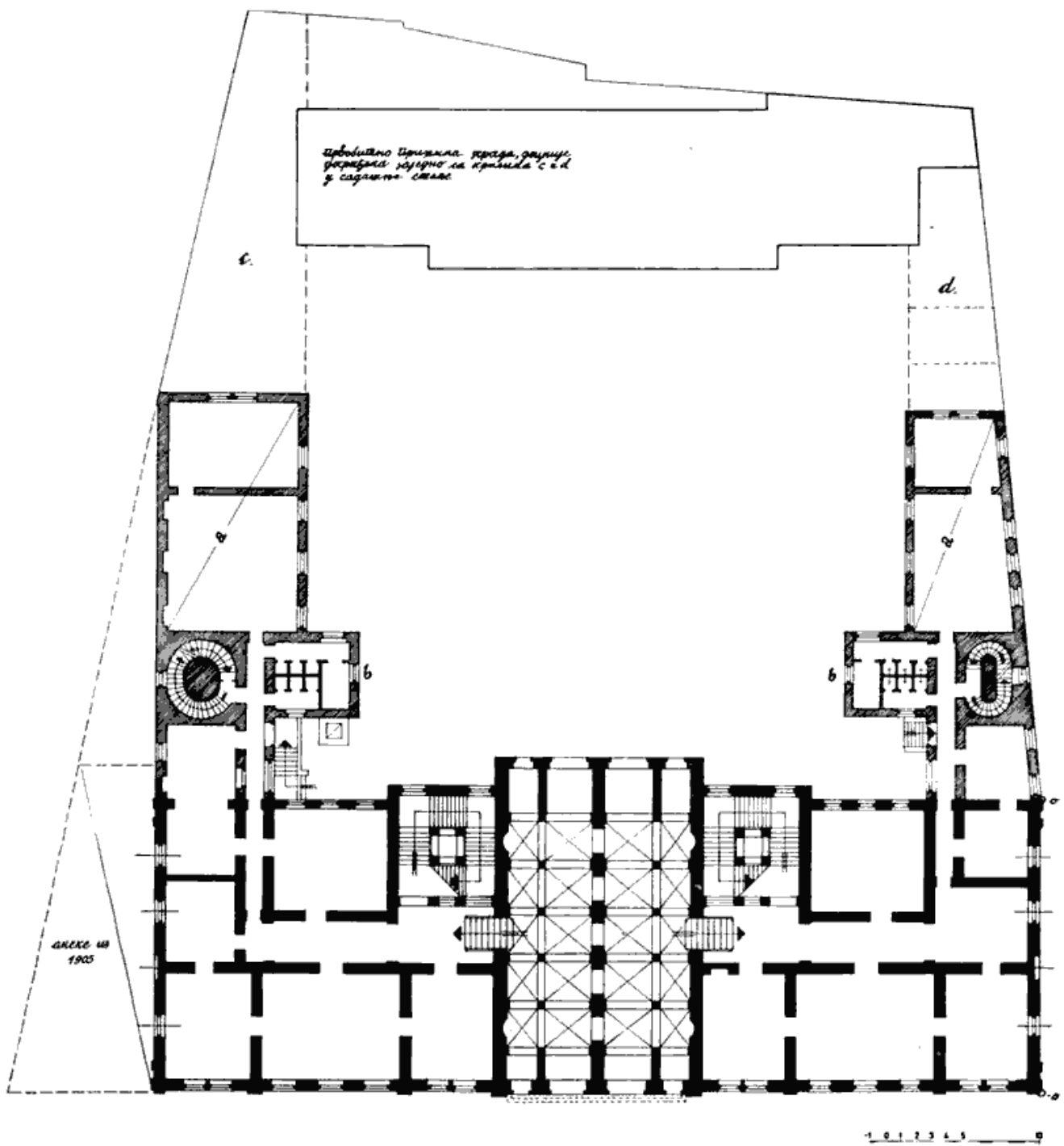
скверовима, избор места за ово здање неоспорно је био и правилан и добар, јер је ту био једини слободан простор, пијаца, који је обећавао да ће једног дана прерасти у трг или парк. Уосталом, на том месту је било и средиште београдске вароши још и пре половине 19. века, и тек ће се изградњом позоришта на Стамбол-капији и просецањем Кнез Михаилове улице покренути према Теразијама да се тамо пренесе после деведесетих година, после подизања старог двора (арх. А. Бугарског) и низа нових грађевина солидне изградње и архитектуре на потезу од „Албаније“ до хотела „Лондон“ (порушен 1962).

Изгледа да су већ пре предаје зграде заиста извршене знатне измене. Изгледа да и са првим променама из 1863. године зграда није као данас представљала затворен блок; она је имала свој главни труп према Студентском тргу, граничила се с десне стране Улицом Вука Караџића а са леве празним плацем на коме је била од слабог материјала сазидана

поменућа антикварница и где ће се 1905. године дозидати анекс који и данас постоји и који ће ускоро бити порушен. Са обе стране зграда је у почетку имала крила која су делимично по висини пратила венац бочних фасада а затим била нижа за један спрат (шрафирани део основа). Ово доказују фотографије снимљене из горњег дела Караџићеве улице, иза Академије наука, можда са Дефтердар џамије. Ја нисам уверен да су и та крила била предвиђена оригиналним планом али су, несумњиво, додата пре завршетка зграде. Нижи делови су се завршавали до других споредних степеница, што се може доказивати повлачењем даљих дворишних крила, које иначе не би било оправдано, а и измењеном дворишном фасадом. Тачност ових претпоставки, међутим, може се једино утврдити откопавањима темеља у подрумима и обијањем малтера у приземљу. Колски прилаз из Караџићеве улице био је слободан, а вероватно је у дну дворишта од самог почетка била приземна

Сл. 4 — Изглед здања из дворишта. Поглед из горњег дела Караџићеве улице. Уочити ниже делове крила

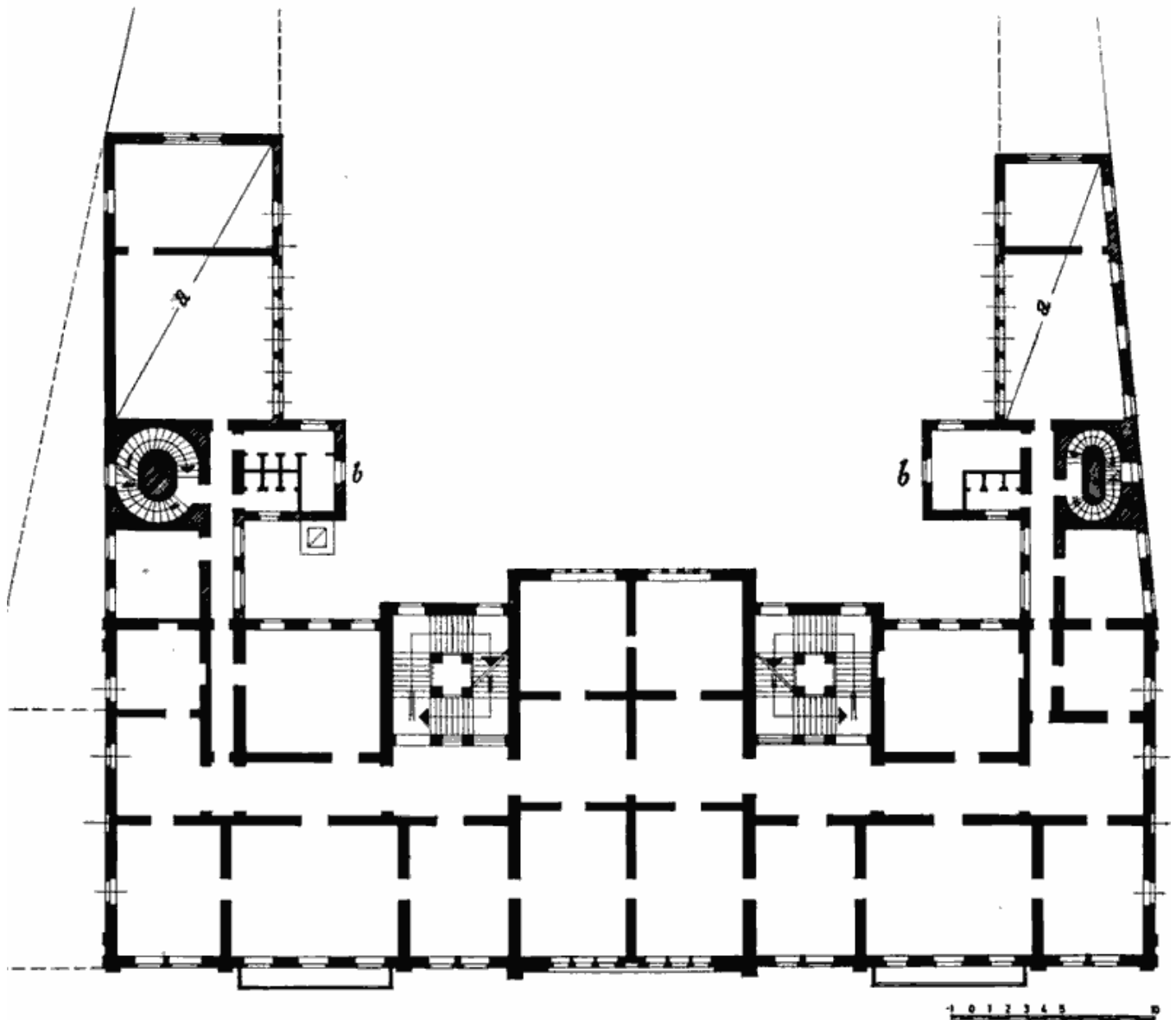

Сл. 5 — Основа приземља. Крила (а) приземље и спрат у првој фази, крила (б) приземље и два спрата (зашрафиран део основе претпоставља се да није био предвиђен оригиналним планом)

зграда за коњарник и колницу а, можда, и за економске просторије предвиђеног двора, над којима је доцније подигнута дворишна зграда која данас постоји. Претпостављам да је данашње стање изграђеног целог блока из 1905. године, када је Велика школа прерасла у Универзитет; да је тада било великих правки сведочи уписана година у подним плочицама вестибила. Није искључено да су извесна дозиравања извршена и 1880, нарочито 1896. године јер су тада биле и значајне промене у настави Велике школе.

Строго симетрична основа развија се лево и десно од централне осовине у којој је главни улаз са вестибилем и у којој се на другом спрату налази свечана дворана. У том вестибилу двојна подела је изражена не само средњим зи-

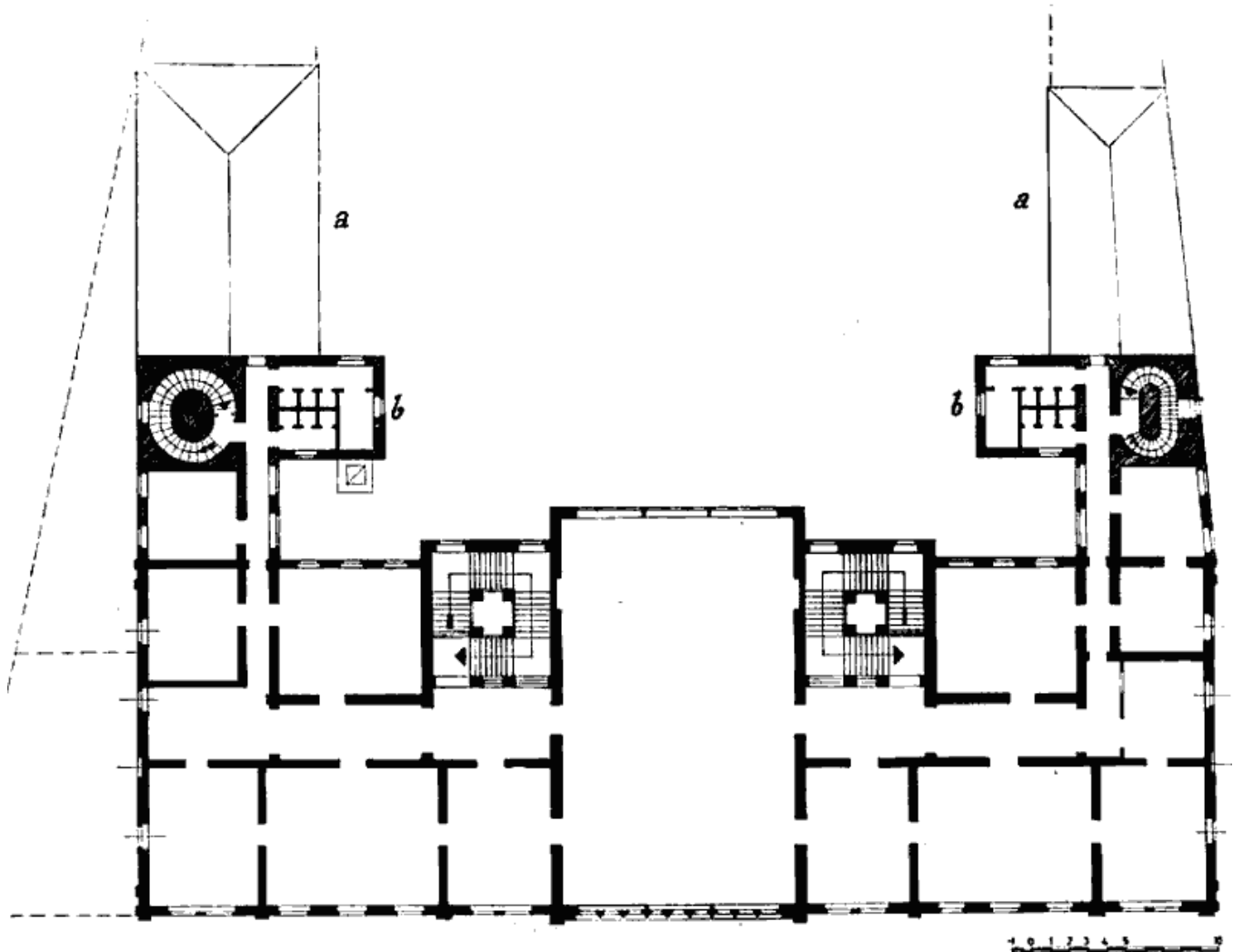

Сл. 6 — Основа првог спрата

дом, већ и удвојеним пешачким и колским пролазима и вратима. Ова двојност у архитектури, која је и на фасадама јако уочљива, доста је ретка у 19. веку, ипак није непозната у основама палата где је истраживан подвојен саобраћај улазних и излазних возила; вероватно да је и овде функционална потреба диктирала решење. У првобитном стању под није био уздигнут на три степена¹⁶, то је резултат доцнијег нивелисања улица а у доба изградње здања гурска калдрма је без тротоара ишла до самих кућа и у бочној улици Вука Караџића још стоје одбојници на углу

зграде и на њеном првом прелому основе, који је штите од удара колских точкова¹⁷.

Ако је зграда пројектована за двор, приземље је, без сумње, предвиђено за дворске канцеларије и за часнике. Строга подела на два одвојена дела пресечена вестибилом, наметала је и два степеништа исте важности; по оградама ипак би се могло тумачити да је лево било главно, где је ограда озидана, где је у четвртастим пољима некад била испуна од ливеног гвожђа и где су на горњој страни обрађене плоче од ружи-

Сл. 7 — Основа другог спрата

частог камена од кога су и саме степенице.

Први спрат је вероватно био намењен главним просторијама дворских апартмана. Положај свечане дворане на другом спрату оправдан је њеном величином (11,80 x 19,60 м), потребном конструкцијом за такве распоне, и њеном висином (близу 7,00 м), што се није могло у оваквом решењу основе постићи у нижем спрату. Висина осталих просторија у оба горња спрата је приближно иста, око 4,70 м, а сама диспозиција основа у I и II спрату, у бочним деловима се ни по чему не разликује.

Организација свих спратова је веома једноставна и јасна, као што је још у ово доба и на западу. Оба бочна крила имају спирална степеништа од камена око озиданог језгра; оваква степеништа око пуног језгра позната су и у немачким основама 19. века а уз то пружају и најједноставнија конструктивна решења за мале просторе. Саме групе клозета вероватно су још у почетку, то јест приликом предаје зграде Великој школи, имале исто решење а њихов одвојен положај типичан је за зграде које немају канализацију већ су упућене на јаме.

Није потпуно јасан средњи подеони зид у вестибилу Капетан-Мишиног здања; његова конструктивна улога је слична као и бочних стубова и лукова. Могло би се претпоставити да је и он накнадно испуњен још 1863. године због поделе зграде. Коста Н. Христић каже у својим *Записима*: „... гимназија је била у левом крилу здања до хотела „Империа“, а Велика школа у десном крилу, до Карацићеве улице. Гимназистима није било допуштено скупљати се и заустављати пред главним уласком на улици те је он увек био празан и слободан, док су пред десним уласком увек биле гомиле Великошколаца...“. Овај податак даје право на претпоставку да је и вестибил био преграђен, то право дају и данашњи отвори четвртастог облика у томе зиду, који изгледају нелогични у читавом конструктивном систему. С обзиром на већу дебљину овог зида од осталих у вестибилу, а који је по свој прилици предвиђен као конструктиван јер

је продужен до таванице испод дворане коју носи, место њега нису ни пројектовани стубови, али су у почетку сигурно били наместо пуних зидова луци. Има извесних нејасности и у другим деловима основа. На пример, бочне фасаде имају у првом свом делу четири прозора у сваком спрату; према основама на један од тих прозора удара носећи, средњи зид зграде, те је један само *слепи* прозор, али од почетка већ, са крилима и стаклом према фасадама. Сличних неправилности има и на другим местима а, пре свега, у главној осовини средњег дела фасаде на првом спрату где на прозор удара попречни зид који носу таваницу испод дворане. Сличних примера има и у крилима зграде и према Карацићевој улици и према дворишту.

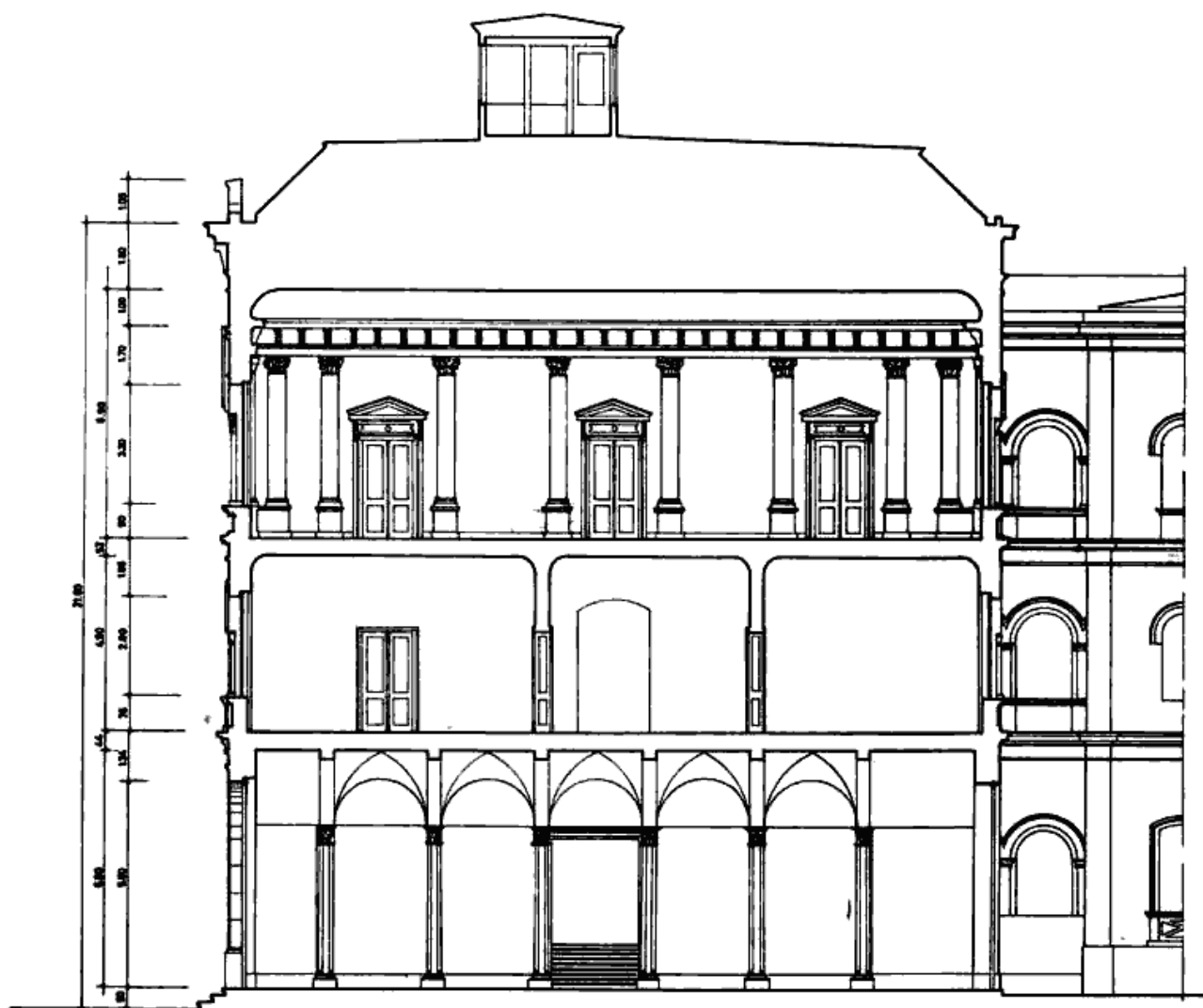
Спољна архитектура

У Прагу постоји касарна, грађена пре 1845. године, чије су фасаде веома сличне Капетан-Мишином здању. Уосталом, Јан Неволе је радио и градио у Прагу и ако нису оне његово дело, није чудо да је био инспирисан архитектуром из своје земље. Међутим, богатство детаља и њихова разноликост, облици примењених елемената са својим распоредом и поделама, захтевају дубљу анализу која нас води у подручја немачке архитектуре око средине 19. века, када је романтичарски еклектизам захватио сва европска средишта архитектонског развитка. Архитектура Капетан-Мишиног здања, која није ни потпуно романска ни класична, подсећа и на ломбардијска дела мајстора ренесанса као, на пример, *Ospedale maggiore* у Милану, А. Filareta; међутим неколико векова доцније са Schinkel-ом¹⁸ се у Немачкој појављују облици енглеске готске архитектуре као на замку *Babelsberg* у Потсдаму који је затим Persius¹⁹ прерадио. Слично повезивање низа прозора као на средњем делу здања налазимо у архитектури Hüb-sch-a²⁰ на Техничкој високој школи у Карлсруе, са полукружним луцима и полигоналним стубићима; декоративни парапети на сличан начин третирани налазе се у исто време на Уметничком павиљону у Карлсруе. Ритам прозора на

ходницима дворишта здања и њихово обликовање познати су са многих европских примера, а применио их је слично и архитекта Andreae на Већници у Хановеру, 1844. године.

Јан Неволе је ђак прашке Технике и бечке Уметничке академије; он је добро познавао проблеме архитектонског обликовања своје епохе; он је био и добар конструктор. Сама његова подела фасадне површине чији фронт износи 57,56 м на главну, средњу масу, која се истиче

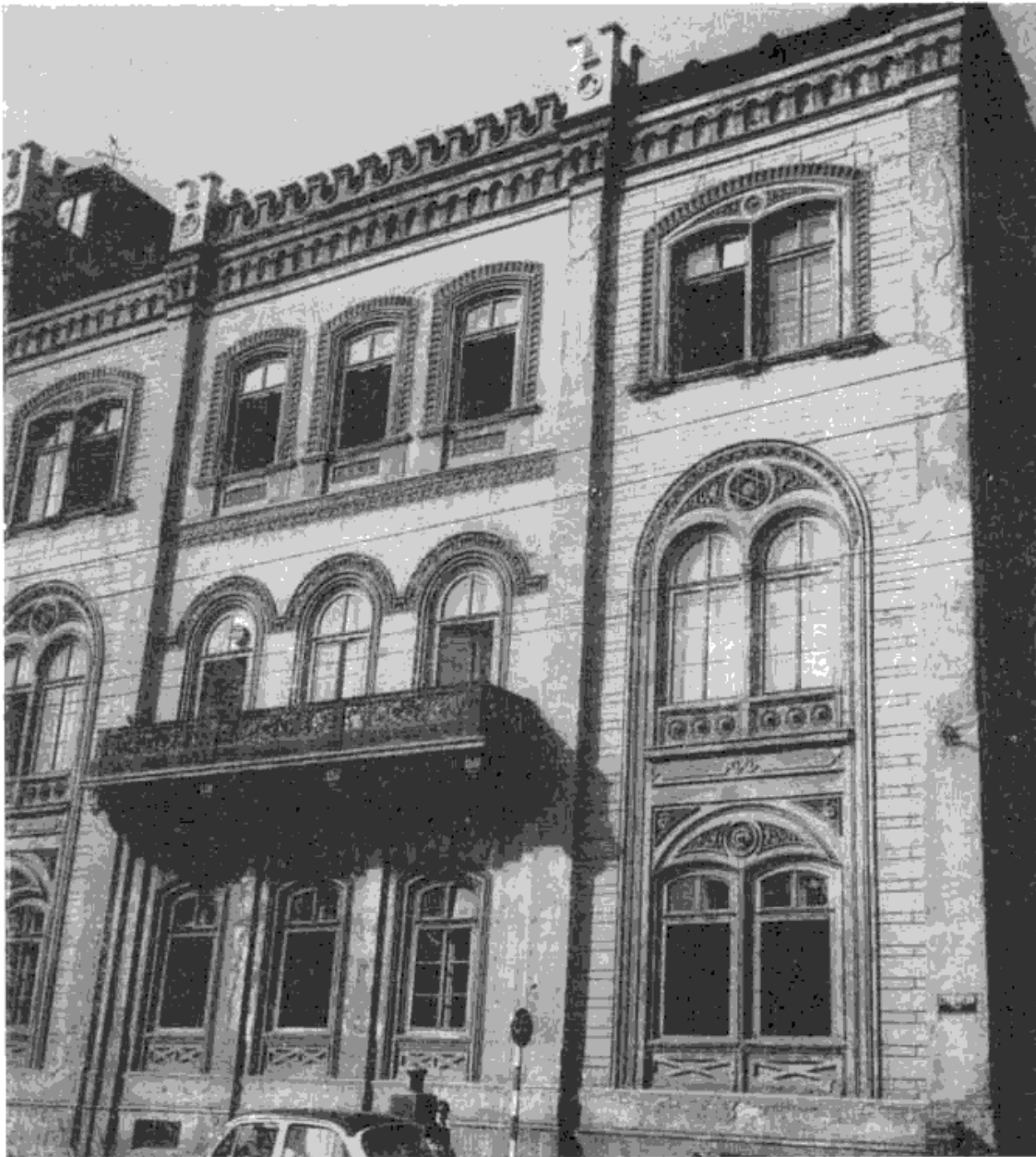
и испадом и надвишењем и кровом, па на бочне делове у којима је основа изражена наглашеним лизенама, даје потпуно уравнотежену композицију; другостепена пластика која остварује нарочиту драж ове архитектуре укомпонована је у основну фасадну поделу по свим правилима архитектонске естетике ове епохе. Нарочито се мора истаћи извесна лакоћа израза, поготово средњег дела, са елегантним стубићима и низом отвора уоквирених прикладним декором.

Сл. 8 — Попречни пресек кроз вестибил и дворану. Дворана је обрађена у мирној класичној подели хармоничних пропорција, са пиластрима у композитном стилу

Сл. 9 — Средањи део главне фасаде

Сл. 10 — Десни бочни део главне фасаде

Мада се може приметити преобилност украсних елемената шта више и разноврних по стилу што је, уосталом, честа појава у еклектизму овог доба, сви су елементи ипак складни и њихова су места проучена те не стварају ни најмању дисонанцу у утиску целине, што је и Каниц уочио у својим забелешкама.

У декорацији заиста има мешавине различитих облика. Мора се претпоставити да орнаменти од теракоте нису рађени у Београду, већ у Бечу, Пешти или можда, у Трсту са којим је градовима Србија тада била у највећем додиру. Да ли су они специјално рађени за ову грађевину по детаљима Неволе, или су

набављени по скицама и приближним димензијама одређеним у пројекту? Тешко је на то питање одговорити, али сам склон да верујем да је друга поставка ближа истини нарочито за извесне делове који имају изглед стандарног материјала као што су данас, на пример, керамичке плочице. Поготову фигуре Минерве и Апола, медаљони између капија, амор на постаменту у степеништу, балконска ограда од ливеног гвожђа — не дају утисак да су рађени по детаљима једног архитекта за један одређен објекат²¹. Међутим, може се прихватити да су поједини делови рађени по нацртима, као многи профили у малтеру или поједине испуне испод прозора, изведене на лицу места. Приликом рестаурације прошле године примећено је да су неки делови од теракоте настављени у малтеру, што може да буде из доцнијих времена, приликом оправке али на неким местима могло би се тврдити да су оригинални у малтеру, можда зато што није довољно набављено са стране.

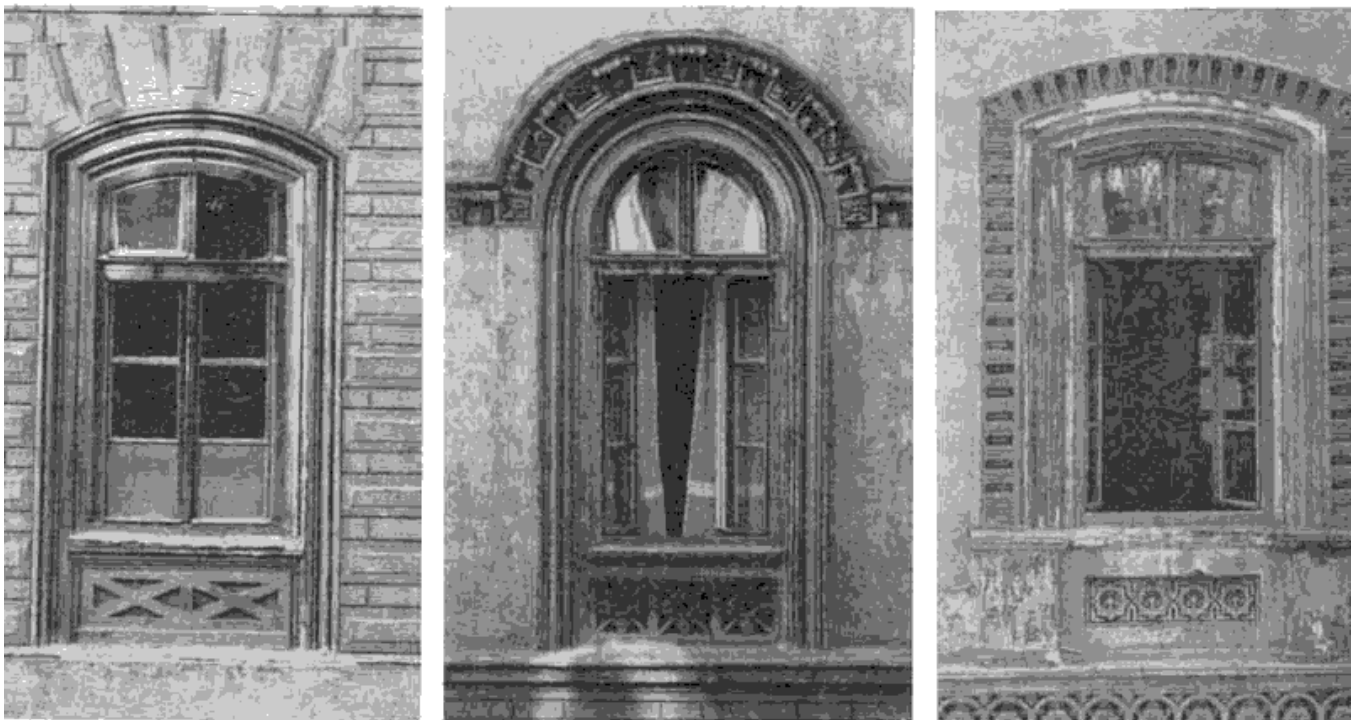
Завршна зупчаста атика и зупчасте куле над лизенама (сл. 9. и 10) израђени су били од ташмајданског камена а од камена су такође ступци и луци главних портала и цео сокл; мада су профили добро изведени, саме површине су у знатној мери крпљене; можда су зато, бар тако изгледа по најстаријим фотографијама, још од почетка бојене.

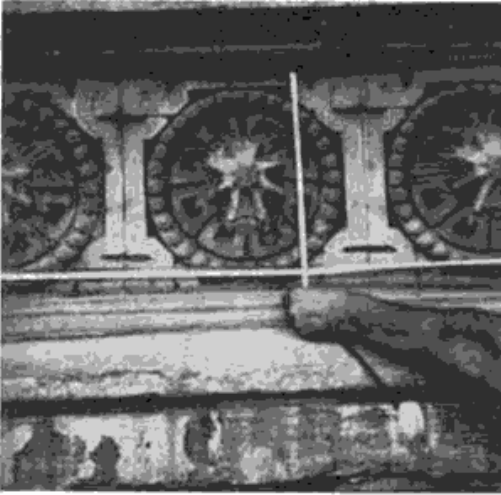
У погледу спољне обојености фасаде *Записи* казују да је увек била светле боје са црвенкастим украсима. Приликом рестаурације 1963. године, покушано је да се дође до првобитног слоја²² и он је на свим местима показао боју теракоте на целим површинама уоквиреним профилима.

И з в о ђ е њ е

Интересантан је детаљ постављања зграде према Улици Вука Караџића: ломљење основе према тада споредној улици зачуђава када се има у виду значај грађевине и када још није постојао никакав регулациони план.

Сл. 11 — Прозори на главној фасади; с лева на десно: приземља, првог спрата, другог спрата

Сл. 12 — Орнаменат од теракоте у прозорском парапету првог спрата

Зграда је саграђена опеком великог формата у малтеру од креча и песка, а делимично са врућим кречом; све конструкције изнад отвора су луци од истог материјала а изнад целог вестибила су крстати надвишени сводови између полукружних лукова разапетих преко стубова. Ови су од ливеног гвожђа осмоугаоног пресека са капителом и стопом у истом комаду ливеним. Фабричка производња оваквих архитектонских дело-

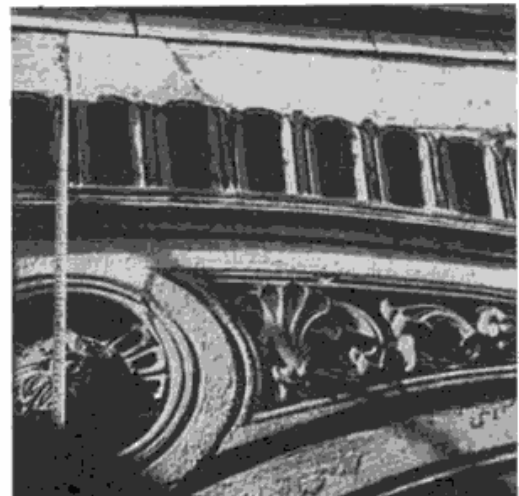
ва била је позната и распрострањена у ово доба у Европи, па и у Београду има доста примера почев од педесетих година прошлог века па све до почетка двадесетог²³. Стубови налажу на плинте од камена које имају своје зидане темеље. Таванице изнад осталог дела приземља делимично су такође сводови а делимично су дрвене, а дрвене су и све таванице горњих спратова. Цео кров је сада покривен лимом; према старим фотографијама он је у почетку био покривен, бар делимично, ћерамидом (бочни делови). Средњи део са осматрачницом судећи по нагибима, морао је од почетка бити обложен лимом. Уосталом, лим је био већ и у Београду у употреби, а познато је да је било занатлија-лимара, док је материјал доношен из Аустрије.

Вероватно је да је већи део материјала донет ван Београда, можда бродовима Мише Анастасијевића, нарочито дрвена грађа, опека можда из Панчева, поменути фасадни делови од теракоте и ливеног гвожђа, оков за столарију и др. Вероватно столарија, а каменарски радови у сваком случају, рађени су у Београду; материјал (камен) је србијански а мајстора каменорезаца било је већ увелико код нас па међу њима и Далматинаца. Ружичасти кречњак, на који наилазимо у многим већим зградама Бео-

Сл. 13 — Орнаменат од теракоте у прозорском парапету другог спрата

Сл. 14 — Орнаменти изнад прозора другог спрата

града тог времена, примењен је у степеништима, лепо је обрађен и топло делује у простору. У левом степеништу камен је дотрајао па су степенице пре тридесетак година замењене новим од вештачког камена слабе израде, док је исти камен на огради остао и данас.

У Београду је већ после половине прошлог века било доста занатлија, од којих велики број из Војводине а међу њима највише Немаца. Они су у знатној мери допринели да се грађевински занати развију и усаврше.²⁴

НАПОМЕНЕ

¹ Сада Студентски трг.

² Велика школа је тада имала три факултета: Филозофски, са 3 године, Правни и Технички са по 4 године, са укупно 190 студената и 19 наставника. (Наводи се „око“, јер су ти подаци из 1873/74. године по М. Б. Милићевићу, *Кнежевина Србија*, стр. 43). Гимназија са 7 разреда у истој згради имала је око 340 бака и 15 наставника.

³ F. F. Kanitz (1829—1904), аустријски путописац и археолог који је у другој половини 19. века у више махова проучавао Србију.

⁴ Коста Н. Христић, *Записи старог Београђанина*, 415.

⁵ Јоксимовићев први план регулације Београда је из 1867. године, када су Турци напустили Београд и тврђаву.

⁶ Оно је 1865. године прекопано.

⁷ Ту је најпре била антикварница Боке Бурића а, затим, књижара Велимира Валожкића.

⁸ Поручена за време бомбардовања 1941. године.

⁹ Поручен 1904. године.

¹⁰ Налазила се иза зграде Академије наука у Улици Вука Караџића, поред Лутеранске цркве.

¹¹ „Чак јела и пића, забаве и весеља и други облици живота варошког прелазе из Војводине; језик српски уколико се чисти од турских речи, подлеже знатном утицају немачком... и није ретко да се у дућану или кавани момци обрате гостима немачким језиком.“ М. Б. Милићевић, *Кнежевина Србија*.

¹² Рођен у Поречу (Доњи Милановац) 1803, умро у Румунији на свом имању, 1885. године.

¹³ Јан Невале (1812—1903) завршио најпре Технику у Прагу, затим Уметничку академију у Бечу. До 1845. живео у Прагу, а затим, прелази у Београд где остаје до 1863. године. По завршетку Капетан-Мишиног здања враћа се у Чешку.

¹⁴ Поред њега, тада су били познати архитекти у Београду: Андрија Вуковић, Јован Ристић, Коста Шрепловић и многи страни грађевинари: А. Церман, А. Ланге, Штајнлехнер, Касано и др.

¹⁵ По овој згради Војне академије, место на углу Кнеза Милоша и Немањине улице прозвано је „Академија“. Првобитно је имала само средњи део и један спрат, затим је око

1900. године архит. Данило Владисављевић доградио лево и десно крило, а 1921. још и други спрат на целој згради. Поручена је за време бомбардовања 1941. године.

¹⁶ То се види и на цртежу фасаде из осамдесетих година прошлог века где су и соклови врата знатно виши него данас, јер су врата доцније морала да буду скраћена.

¹⁷ Ова два одбојника наводе такође на мишљење да се првобитни план зграде задржавао код другог одбојника, јер би овај на том прелому био иначе недовољно оправдан. У прилог овог мишљења је и обрада фасаде која је даље од одбојника, тј. од прелома знатно различита. Ово не мења претпоставку да су крила већ 1863. године приликом промене намене зграде, дограђена.

¹⁸ Karl F. Schinkel (1781—1841) познати немачки архитекат чија су дела делимично романтичарска, а затим у чистом класицизму.

¹⁹ L. Persius (1804—1845), немачки архитекат.

²⁰ A. Hübsch (1795—1863), немачки архитекат.

²¹ У средњој ниши између два медаљона било је једно попрсје за које су деца у прошлом веку мислила да је цар Душан. Међутим, и оно је било као и остале фигуре, набављено, и без одређеног значења. То је попрсје нестало, не зна се којом приликом.

²² Др Слободан Ненадовић, архитекат, пажљиво је скидао слој по слој боје појединих делова фасада и констатовао да је доњи, први слој црвенкаст на целим површинама уоквиреним профилима, због тога су оне и сада тако обојене. Није, међутим, искључено да је већ за време прве поправке промењено бојење те да су само профили и орнаменти бојени у тону теракоте. Данашња боја није успела; мада је мустра била прихватљива, фабрика није успела да изведе поручену боју. Због њеног јачег интензитета него што је предвиђено, остали су зидови сувише светли, јер су раније били изведени.

²³ На пример, на згради Управе фондова (сада Народни музеј) 1902. године, дворана са шалтерима конструисана је са стубовима од ливеног гвожђа, само у класичном стилу, такође набављеним из Аустрије.

²⁴ Око 1867. године у Београду је од грађевинских заната живело 2319 душа, а то значи 9% београдског становништва тога доба.

PALAIS DE CAPITAINE MICHA (AUJOURD'HUI L'UNIVERSITÉ DE BEOGRAD)

B. Nestorović

L'an 1863, Miša Anastasijević, commerçant riche et distingué, qui avait sur le Danube sa propre flottille commerciale, présente à l'Etat serbe en cadeau, le palais qu'il venait de faire bâtir à Beograd. Ce geste de patriotisme, loué des citoyens, bien reçu du prince, fut célébré par les étudiants, car on légua le palais au Lycée de Beograd, qui était en train de devenir «*l'Ecole des hautes études*» avec trois facultés: de Philosophie, des Droits et Technique. Pourtant le palais était trop grand pour ces facultés qui, n'avaient guère plus de 190 étudiants, c'est pourquoi on y installa encore plusieurs institutions: Ministère de l'Instruction publique, la bibliothèque nationale, le musée et le collège.¹

Pour Beograd de l'époque, ce palais de plus de 57 m. de front avec deux étages au-dessus du rez-de-chaussée, de construction solide, l'architecture européenne, construit paraît-il pour un prétendant au trône serbe, devait sans doute faire un effet majestueux, et comme écrivait Kanitz² «... anime les souvenirs des palais exquis de Venise...». A ce temps Beograd n'est pas encore urbanisé; au contraire c'est une ville turque, sa rue principale, *Vasina*, partant de la porte d'*Istamboul* et allant à la forteresse, est tortueuse et étroite, avec des maisons petites, vieilles et basses, aux boutiques et cafés en majorité turcs. Dans cette rue fut élevé ce palais somptueux en face d'un marché en désordre et d'un cimetière turc délaissé. A l'entour il n'y avait que quelques bâtiments solides à un étage au plus, et si l'on montait à l'observatoire du palais, érigé sur son toit, on voyait le chaos des toits bas d'où n'émergent que la tour de l'église serbe, deux ou trois minarets et la tour d'horloge dans la forteresse.

Pourtant cette époque est marquée par le progrès remarquable de l'Etat serbe ainsi que de sa capitale: Beograd est à la phase d'évolution non seulement politique et économique, mais aussi culturelle et artistique. Maisons, métiers, moeurs, habillement même, sont sous l'influence de l'occident, mais les citoyens serbes ne peuvent pas oublier les sauvageries turques et cela n'étonne point

car justement en 1862 quand on construisait notre palais, les Turcs bombardèrent, de la forteresse, la ville de Beograd pendant toute une journée.

Comme on a déjà remarqué, le palais était destiné à un prince; la destination manquée, le capitaine Micha en fit le cadeau aux Institutions de l'Instruction publique et y fit les adaptations nécessaires. L'architecte du palais était Jan Névolé, venu de Prague en 1845 et faisant à Beograd les fonctions de l'architecte en chef de la ville.

L'emplacement du bâtiment et le plan.

D'après les photographies anciennes, à son début le bâtiment ne présentait pas un bloc fermé tel qu'il est aujourd'hui. Il avait son corps de bâtiment principal de 57 m. 56 de front avec deux ailes courtes. Plus tard du côté gauche on y ajouta une annexe plus basse, on allonge les ailes et on fait élever le corps transversal au fond de la cour. Il faut remarquer que les plans originaux n'existent pas ainsi que des documents écrits qui pourraient nous instruire sur l'histoire précise de la construction et des adaptations ultérieures. On ne peut que supposer les faits d'après quelques indices qui pourraient être quand même discutables.

Le plan strictement symétrique a, à son axe central un vestibule d'entrée avec des passages doubles (2 pour piétons et 2 pour voitures). Maintenant le vestibule avec ses quatre portes est accessible par trois marches qui sont dûs au nivellement ultérieur de la rue. Il n'est pas bien clair pourquoi le vestibule est divisé par le mur du milieu que la fonction constructive n'exige pas. Les arcs existant en haut de ce mur me font penser que les murs au-dessous sont ultérieurs, dûs à la division du palais et que, l'Université ayant à la fin pris la maison entière, en 1905, on a fait percer les passages qui existent aujourd'hui, rectangulaires, au-dessous des arcs.

Le rez-de-chaussée devait être destiné aux chancelleries de la cour, aux adjudants et au personnel; le premier étage paraît être disposé pour les appartements princiers pourtant la grande salle au deuxième, s'ar-

range mal pour les grandes réceptions, mais sa place était dictée par sa grandeur (11,80 × 19,60) et par l'hauteur de 7 m. pendant que les autres pièces de deux étages ne sont hautes que 4 m. 70.

L'architecture extérieure.

Il existe à Prague une caserne bâtie avant 1845 dont les façades ressemblent à notre palais. Il se peut que l'architecte Jan Névolé qui est venu de Prague s'était inspiré de l'architecture de son pays. Mais la richesse des détails et leurs diversité, la composition et ses éléments, demandent une analyse approfondie. Elle nous mène aux réalisations allemandes de l'époque de romantisme. Ce palais qui n'est ni absolument romantique ni classique, nous fait penser aussi aux oeuvres des maîtres lombards de l'époque de la renaissance comme, par exemple, *l'Ospedale maggiore* à Milano, pourtant elle est liée davantage aux oeuvres de Schinkel de son phase romantique, à l'Ecole des hautes études techniques à Karlsruhe de Hubsche, à l'Hôtel de ville de Hannover d'Andreae et d'autres.

Jan Névolé, élève de l'Ecole technique de Prague et de l'Académie des arts de Vienne, connaissait bien les problèmes de la composition architecturale de son époque. Déjà l'ordonnance seule de la façade du palais avec les proportions de ses éléments, suffirent pour nous en convaincre. La plastique secondaire dont le charme nous envahit, s'accorde parfaitement avec l'architecture entière d'après tous principes de l'esthétique architecturale de l'époque. Les ornements sont en terre cuite; les balustrades des balcons et celles des escaliers, en fonte. Ces travaux ne pouvaient pas être exécutés à Beograd en 1863; ils devaient être importés d'Autriche. Je dois croire qu'ils ne sont pas faits d'après les détails de Névolé mais achetés tels qu'on en pouvait trouver à Vienne, correspondant à peu près à la conception de l'architecture et des plans du palais. Les colonnes élégantes du vestibule, octogones, sont de même en fonte y compris les chapiteaux néo-romans; ils venaient de même certainement de l'Autriche.

La couleur des façades, des le début était claire pour les murs et la corniche, et terre cuite pour les profils et décorations. D'après l'analyse faite sur place, il paraît qu'au commencement les surfaces profilées et deco-

rées étaient entièrement colorées en rose (couleur de brique).

Le bâtiment est construit en brique avec du mortier de chaux. Les planchers sont en bois, sauf au-dessus du rez-de-chaussée où les voutes, sont aussi en brique. La couverture des toits est en tôle, et pourtant les photos anciennes montrent les toits des parties plus basses couverts de tuiles. La pierre dont on a fait les créneaux au sommet de la corniche, ainsi que la maçonnerie des piliers et des voutes des portes de la façade, puis la pierre rose des escaliers, est des environs de Beograd.

Il est certain que la plus grande partie de matériaux venait de l'Autriche; peut-être c'étaient les bateaux de capitaine Micha lesquels les transportèrent. Les artisans furent sûrement de Beograd, car depuis la moitié du siècle les métiers étaient en progrès remarquable grâce aux artisans d'audèla de Danube qui venaient s'établir à Beograd.

¹⁾ A cette époque le Serbie n'était pas encore indépendante, les Turcs sont dans la forteresse avec une forte garnison, et dans la ville même avec leur population et leur gendarmerie.

²⁾ F. F. Kanitz (1829—1904) voyageur et archéologue; à la seconde moitié du 19 s. plusieurs fois en Serbie dont il étudie les monuments historiques.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Croquis ancien de la façade principale de l'immeuble du Capitaine-Miša
- Fig. 2 — Vue du poste de la vigie de l'immeuble sur la forteresse vers 1865
- Fig. 3 — Aspect de l'immeuble du Capitaine-Miša avant 1905. Au premier plan «Le grand marché» avec le pavillon du fleuriste connu Todor Mraović
- Fig. 5 — Plan du rez-de-chaussée. Les ailes (a), le rez-de-chaussée et le premier étage à leur première phase, les ailes (b), le rez-de-chaussée et les deux étages (les parties striées du plan laissent supposer qu'elles n'aient pas été prévues par le plan original)
- Fig. 4 — Immeuble vu de la cour. Vue de la partie supérieure de la rue Vuk Karadžić. Remarquer les parties des ailes plus basses

Fig. 6 — Plan du premier étage

Fig. 7 — Plan du second étage

Fig. 8 — Coupe transversale du vestibule et de la grande salle. La grande salle est traitée dans une répartition classique et calme des volumes avec des pilastres de style composite

Sig. 9 — Partie centrale de la façade principale

Fig. 10 — Partie droite de la façade principale

Fig. 11 — Fenêtres de la façade principale; de gauche à droite: rez-de-chaussé, premier étage, deuxième étage

Fig. 12 — Ornement de terre cuite au-dessous des fenêtres du premier étage

Fig. 13 — Ornement de terre cuite au-dessous des fenêtres du second étage

Fig. 14 — Ornements au-dessus des fenêtres du second étage